

Trots en del invändningar är boken läsvärd. Det sker mycket intressant på museerna. Med en ny generation museiarbetare går museerna en ny vår till mötes som aktions- och samtidsinriktade, mer ifrågasättande och subversiva. Därigenom kan museibesökarna bli mer medvetna om sin historia och samtid. Hur detta ska gå till förväntar jag mig få läsa i *Det bekömda museet* del 2.

Magnus Gudmundsson, Malmö

Otydligt. Otymligt. Otaligt. Det industriella kulturarvets utmaningar. Annika Alzén & Birgitta Burell (red.) Carlssons Bokförlag, Stockholm 2005. 193 s., ill. ISBN 91-7203-666-4.

Industrisamhället i egenskap av kulturarv har onekligen skapat osäkerhet i kulturarvsfältet. En mängd frågor och problem har formulerats med anledning av att epoken betraktas i kulturarvsperspektiv. Delvis har det att göra med ökande anspråk från och krav på kulturarvsfältets aktörer, delvis med de egenskaper som vi tillskriver industrisamhället. I antologin *Otydligt. Otymligt. Otaligt*. tas båda dessa aspekter upp till behandling.

Redaktörerna Annika Alzén och Birgitta Burell skriver i sin inledning om hur konferensen, som antologin grundar sig på, kom att fokuseras på ”de många konkurrerande industriarvsbegreppen och frågan om industriarvets värde dimension” (8). Trots detta har bokens författare uppenbarligen inte kunnat enas om något gemensamt begrepp för epoken och dess möjliga kulturarv. Man skriver om industrisamhällets kulturarv, industriarvet, det industriella kulturarvet, det industrihistoriska arvet, industriminnet etc. Maths Isacson ägnar hela sin artikel åt begreppsfloran. Ändå ges exempel på författare som oreflektat använder flera olika begrepp samtidigt. Det genererar givetvis oklarheter, inte minst, vilket Isacson påpekar, som de olika begreppen betyder något och får konsekvenser för hur man betraktar och förstår industrisamhället och dess kulturarv. Han menar t.ex. att de som utgår från ett brett perspektiv på industrisamhället i första hand har ägnat sig åt ”företeelser på marginalen”, medan andra som har ett smalt perspektiv ”ägnat sig åt kärnområdet, den industriella verksamheten och därtill relaterade fenomen” (53). Isacson har förstås en poäng här. Men skilljelinjerna går nog inte bara mellan brett och smalt utan också mellan synen på det som han beskriver som industrisamhällets ”kärnområde”. Isacson, och många med honom, ser den industriella

verksamheten som detta område. Jag är inte helt säker på att industrisamhällets ”kärnområde” låter sig begränsas till det industriella. En minst lika uppenbar faktor står t.ex. att finna i tjänstesektorns och den offentliga sektorns framväxt och organisation. Varför fabriken har fått monopol på representationen av Industrisamhället är för somliga möjligen en självklarhet men är nog en fråga mögen en närmare undersökning liksom de konsekvenser fabriken ställning har fått för vår syn på de senaste 150 årens samhällsutveckling.

Peter Aronsson gör en allmän inledning till kulturarvets historia och konstaterar bl.a. svårigheten med att få industrisamhället att betraktas som kulturarv eftersom industrin har ansetts vara motsatsen till kultur och en sinnebild för det moderna och föränderliga samt att dess lämningar har ansetts påminna om ”armod, förnedring och elände” (19). Intresset för industriarvet väcktes i Sverige först under 1970-talet i de stora strukturomvandlingarnas kölvatten.

Här får han dock mothugg från Svante Beckman som menar att industrisamhällets kulturarv har frodats sedan länge. Vad är det som motiverar ”det sista decenniets hallå om industriarvet”, frågar sig Beckman. Det är en bra fråga som han dock förefaller ganska ointresserad av att besvara. I likhet med många andra påpekar Beckman att den traditionella expertkunskapen inte längre är gångbar inom kulturmiljövärderna. Industrisamhällets bevarandeobjekt är enligt honom mer komplexa än mer traditionella objekt. Men på vilket sätt? Är det en justering av antikvariernas kulturhistoriska kompetens som Beckman efterfrågar? Nej, industriarvet har utmanat kulturmiljövärdens mer grundläggande sätt att fungera, menar han och hävdar att det kulturhistoriskt värdefulla snarare framstår som en förhandlingsprodukt än som resultatet av en expertbedömning. Denna svartvita beskrivning är nog snarare resultatet av hans sätt att tänka än en beskrivning av hur kulturhistoriskt värdefulla objekt kommer till. Förhandling utesluter inte expertbedömningen, och vice versa; det är väl känt för alla som någon gång arbetat på det s.k. fältet. Det är med andra ord tveksamt om Beckmans faiblesse för polära uppställningar och fyrfältsdiagram skapar den klarhet som avses. Däremot är det inte svårt att hålla med om att karakteriseringen av industrisamhället som vardagligt och profant står i bjärt kontrast till det ”dyrgrips- och märkvärdighetstänkande” (145) som länge har haft greppet om kulturmiljövärderna.

Flera författare är upptagna med värderingsfrågorna. Helena Westin berör den nu allt oftare hörda frågan om

vem som har mandat att utse kulturarv och på vems vägnar det sker. Eva Dahlström Rittsél ägnar sig åt vilka värden som tillskrivits industriäntagningar i 1970-, 80- och 90-talen. Hon påpekar att det kulturhistoriska värdet formas av det samhälle där värderingen görs och att det nu pågår en breddning av synen på ”det industriella kulturarvet”. Men vad betyder bredare och smalare i detta sammanhang? Och hur brett kan synsättet bli? När vi talar om detta förefaller det ofta handla om empirisk bredd och vilka sorters företeelser som får plats i det ena och det andra synsättet. Men, vilket Dahlström Rittsél noterar, vårt sätt att närma oss industrisamhället är också perspektivbundet. Klass, genus och etnicitet, för att nämna de mest hävdvunna, har, som hon skriver, betydelse för hur vi ser på ”industriarvet” (73).

Birgitta Svensson angriper värdefrågorna från ett annat håll och diskuterar två olika sätt att förhålla sig till det förflutna. Det ena benämns kulturarvspolitik och har under de senaste åren till stor del handlat om utvecklandet av turistmål, inte minst inom ramen för det som brukar kallas regional utveckling. Det andra förhållningssättet benämns minnespolitik och handlar, enligt Svensson, om begreppet människovärde. Vad händer om man berättar ett minne som inte återfinns i något kollektivt minne, frågar hon. Jo, man blir kulturellt osynlig. När vi nu håller på att befästa kulturarv och minnen från industrisamhället, hur gör vi med människorna som inte fick plats i industrin, ”dårarna, tjuvarna, de ovilliga och besvärliga” (162)?

Kring industrisamhället ser Svensson en kulturarvspolitik kretsande kring platser och varumärken på bekostnad av en minnespolitik med fokus på tillit, tillhörighet och människovärde. Kulturarv är trots allt en positiv kraft, menar hon, som ”ger människor möjlighet att stanna upp och reflektera, och få bekräftelser på att de är en del av historien” (169). Men det kräver också en mer medveten hållning hos kulturarvsinstitutionerna, som måste kritiskt granska hur, för och av vem kulturarv skapas.

Antologins redaktörer skriver i var sin artikel om de utominstitutionella rörelser som varit aktiva i produktionen av industrisamhällets kulturarv. Annika Alzén beskriver hembygds- och gräv där du står-rörelserna som ”folkliga intressen” i kulturarvet. Vad driver detta ”folkliga” intresse? I någon mån, menar hon tvekan, förefaller båda dessa rörelser ha uppstått i opposition till den antikvariska expertisen. Men hur såg denna skillnad i så fall ut? Hon pekar bl.a. på båda rörelsernas aktiva brukande av kulturarv till skillnad från institutionernas mer passiva vårdande. Oppositionen berörde också

frågorna om vad som borde vara kulturarv. Framförallt inom grävrörelsen var uppfattningen om att vara del i en alternativ historieskrivning, dvs. arbetarnas, central. Men, skriver Alzén, med tiden blev båda rörelserna allt mer konservativa och lokalhistoriska.

Birgitta Burell skriver om hur arbetslivsmuseerna producerar och brukar historia. Den större delen av dessa museer tillkom efter 1960, ca 1/3 efter 1990, inte minst mot bakgrund av industrinedläggelse, arbetslöshet och avfolkning. Sammantaget berättar arbetslivsmuseerna om manligt dominerade yrken i de s.k. basnäringarna. I de sex arbetslivsmuseer som hon har studerat särskilt framstår utställningarna som tämligen traditionella, dvs. att de fokuserar det anmärkningsvärda och unika.

Keith Wijkander avslutar antologin med utgångspunkt i Strindbergs *Hemsöborna*, som läses som en konflikt mellan det moderna och traditionella samhället. Hemsöhemmanet liknar han vid Sverige. Och det är givetvis Carlsson som står för det moderna och går under för att han inte förstår de krafter han utmanar. Moderniteten, skriver Wijkander, står i *Hemsöborna* för det reaktionära, medan traditionen bär på framtiden, inte minst som Gusten, traditionsbäraren, i egenskap av fångstman, står i förbund med naturen.

Wijkanders tolkning av *Hemsöborna* är förstås inte direkt överraskande. Lite förvånande är däremot att han inte i högre grad knyter an *Hemsöborna* till de diskussioner om kulturarv som i övrigt förs i antologin. Istället konstaterar han helt kort i sin avslutning, att ”kulturarvet tillhör den som erövrar det”. Det är ett påstående som nog kunde ha krävt en utveckling och som hans läsning av *Hemsöborna* knappast bidrar till att klarlägga.

Artiklarna i *Otydligt. Otymligt. Otaligt* ger tillsammans en god bild av ett par centrala problem och frågor som hanteras och ställs såväl inom kulturarvsfältet som inom akademien. Begreppsförvirringen som denna antologi dras med är vare sig ovanlig eller uppseendeväckande. Antalet begrepp som i något avseende avser industrisamhället är otaliga och långt ifrån entydiga. Likaså är benämningarna på det vi gör med det förflutna förvirrande många. Minne, tradition, kulturarv, historia, erfarenhet är några sådana överlappande begrepp.

Med tanke på att flera av författarna är verksamma i det praktiska kulturarvsarbetet hade man som läsare kanske kunnat förvänta sig fler konstruktiva metodologiska uppslag om hur man kan arbeta med sentida historiska företeelser. Att industrisamhället bjuder flera svårigheter vet vi nu. Men hur gör vi?

Lars-Eric Jönsson, Lund